

УДК 339.564:664-035.2(477)
DOI 10.15673/ie.v17i3.3284

Антонюк П.О.

кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник
відділ ринкових механізмів і структур
ДУ «Інститут ринку та економіко-екологічних
досліджень НАН України»
Французький бульвар, 29, м. Одеса, Україна, 65044
E-mail: paul_antonyuk@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-8100-2563

Ступницька Т.М.

кандидат економічних наук, доцентка
кафедра обліку та аудиту
E-mail: t.stupnitska@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-2517-2795

Антонюк О.П.

кандидат економічних наук, доцент
кафедра обліку та аудиту
E-mail: olegantoni@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-9182-4982

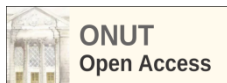
Баранюк Х.О.

Ph.D., доцентка
кафедра обліку та аудиту
Одеський національний технологічний
університет
вул. Канатна 112, м. Одеса, Україна, 65039
E-mail: baranyuk.kristina@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-3346-0332

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ ПРОДУКТАМИ РОСЛИННОГО ПОХОДЖЕННЯ

В статті розглянуто сучасний стан експорту продуктів рослинного походження в поєднанні з оцінкою обсягів виробництва необхідних для цього ресурсів у вітчизняному рослинництві, як єдиний сировинний бази для цього. Дослідження базується на широкому використанні статистичної інформації, а також статистичних прийомів і методів. Оцінка динаміки експорту свідчить про зростання долі продуктів рослинного походження – в 2001-2005 рр. ці продукти займали 36,6% агропродовольчого експорту і 4,3% загального товарного експорту, а в 2022 – 2024 рр., відповідно, 55,3% та 31,7%. Продукція рослинного походження в умовах воєнних дій стає головним експортним товаром, на яку приходиться більше половини експортної виручки і активного сальдо. Так як основним ресурсом в експорті продуктів рослинного походження є сільське господарство, в роботі досліджена динаміка виробництва зернових, олійних культур, а також картоплі, овочевих і плодово-ягідних культур та здатність виробників забезпечити певний рівень експорту. В дослідженні, відповідно до УКТЗЕД, детально розглядається товарна структура в розрізі товарних груп (XX), товарних позицій (XXXX), товарних підпозицій (XXXXXX). Поглиблення дослідження дозволяє встановити обмеженість номенклатури на кожному рівні деталізації, що безпосередньо пов'язано з сільськогосподарським виробництвом, наявністю сировини, обладнання для зберігання вирощеного врожаю і негативно впливає на експорт і імпорт по товарах товарних груп 06, 07 та 08. Саме по цих товарних групах постійно формується від'ємне сальдо, що впливає на результат по всьому комплексу агропродовольчої продукції. У висновках представлено рекомендації стосовно можливостей зростання експорту продуктів рослинного походження.

Ключові слова: аналіз зовнішньої торгівлі, продукти рослинного походження, експорт, імпорт, деталізація, товарна структура, сальдо, товарна група, товарна позиція, товарна підпозиція.

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution 4.0 International License](http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Продукція рослинного походження займає провідні позиції в агропродовольчому експорті як по сумі валютної виручки, так і по додатньому сальдо. Проте, по товарах товарних груп 06,07,08 в останні роки спостерігається тенденція до скорочення експорту та зростання імпорту – нині це нетто-імпортери. Зменшення експорту вбачається в недостатньому обсягу виробництва (товарна група 06), а головне, невміння використати вирощений врожай (товарні групи

07,08), по причині значних втрат при збиранні та зберіганні, що сягають 40-60%. Як результат, Україна – третій у світі виробник картоплі в 2021 – 2024 рр, при експорті 90,4 тис т, імпортувала 258,0 тис т. Нині експорт продукції рослинного походження характеризує низький ступінь товарної диверсифікації, наявність товарних груп з постійним від'ємним сальдо, зменшенням експорту та зростанням імпорту. Необхідність аналізу сучасного стану та тенденцій в зовнішній торгівлі продуктами рослинного походження, виявлення існуючих диспропорцій та існуючих мож-

ливостей для зменшення їх негативного впливу і визначають актуальність дослідження.

Аналіз останніх публікацій по проблемі. Стан та тенденції в зовнішній торгівлі агропродовольчими товарами досліджено в роботах багатьох науковців, як Б.В. Духницький, В.М. Пугачов [2], Л.В. Молдаван [3], Т.О. Осташко [4], І. Сало, Ю. Гринчук, Н. Свіноус, О. Гаврик, К. Гринчук [5] та інших. Проте, особливості функціонування ринку продуктів рослинного походження, їх динаміка, товарна структура, кінцеві фінансові результати визначають необхідність проведення подальших наукових досліджень.

Формулювання цілей дослідження. Метою даного дослідження є визначення за допомогою методів та прийомів економічного аналізу сучасного стану зовнішньої торгівлі продуктами рослинного

походження та обґрунтування заходів для поліпшення її результатів.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Впродовж останнього десятиріччя в товарній структурі експорту систематично зростає частка продукції сільського господарства та харчової промисловості, а саме - з 30,9 % в 2014 р до 59,1% у 2024 р. Таке значне зростання ролі агропродовольчої продукції в експорті пояснюється як збільшенням експорту цих товарів в 2014 – 2024 рр. на 148,1%, так і зменшенням експорту всіх товарів на 22,6%.

Більшу частину агропродовольчого експорту України традиційно становить сільськогосподарська продукція – живі тварини та продукція тваринного походження і продукти рослинного походження (табл.1).

Таблиця 1

Товарна структури експорту агропродовольчої продукції України*

Розділи продукції відповідно до УКТЗЕД	2014 р.		2018 р.		2020 р.		2022 р.		2023 р.	
	млн дол.	%	млн дол.	%	млн дол.	%	млн.дол.	%	млн.дол.	%
I. Живі тварини, продукти тваринного походження	1014	6,1	1211	6,5	1188	5,4	1472	6,3	1643	6,7
II. Продукти рослинного походження	8736	52,4	9886	53,1	11883	53,6	13473	57,6	13528	54,8
III. Жири та олії тваринного або рослинного походження	3822	22,9	4496	24,2	5747	25,9	5949	25,4	5756	23,3
IV. Готові харчові продукти	3096	18,6	3019	16,2	3361	15,1	2497	10,7	3756	15,2
Всього	16668	100,0	18612	100,0	22179	100,0	23391	100,0	24683	100,0

*Джерело: розраховано авторами за даними [6]

Як свідчать дані табл.1, роль продукції сільського господарства в період 2014-2022 рр. продовжує зростати – її частка в агропродовольчому експорті зросла з 58,5% в 2014 р до 61,5 в 2024 р.

В складі сільськогосподарської продукції переважають продукти рослинного походження, з часткою близько 90% аграрного експорту. Нині продукція рослинного походження – один з головних експортних товарів країни, на який в 2022 – 2024 рр. приходило 55,3% агропродовольчого експорту і 31,7% загального експорту товарів. Ситуація з таким переважаанням одного з 20 розділів експортних товарів відповідно до УКТЗЕД над іншими формувалась поступово. Так, у 2001-2005 рр. на продукцію рослинного походження приходило 36,6% агропродовольчого експорту і лише 4,3% загального товарного експорту. Експорт продукції рослинного походження значно поступався продажам за кордон: мінеральним продуктам (V розділ); продукції хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості (VI розділ); недорогочінним металам та виробам з них (XV розділ); механічному обладнанню (XVI розділ).

Проте, починаючи з 2006-2010 рр експорт агропродовольчої продукції став стрімко зростати, в тому числі і по продукції рослинного походження, частка якої в ній з 44,3% в цьому періоді зросла до 51,1% в 2011-2015 рр і до 54,2% в 2016-2022 рр. Продукція рослинного походження в експорті відзначається значною різноманітністю, а саме: 9 товарних

груп (06-14) з 14 товарних груп (01-14) експорту продукції сільського господарства. Про обсяги експорту продукції рослинного походження в розрізі товарних груп свідчить табл. 2.

Як видно з даних табл.2, впродовж двох десятиріччів при зростанні вартості експорту майже у 8 разів структура продуктів рослинного походження істотно не змінилась – основу експорту складають продукти двох товарних груп – 10 та 12, на які в останні роки приходиться близько 95% загальної вартості. В той же час продукція товарних груп 06, 07, 08,11 істотно не впливає на загальні результати, більш того, їх частка за цей період скоротилась з 10% у 2005 р до 4,9% у 2024 р. Недостатній рівень товарної диверсифікації продуктів рослинного походження в Україні особливо проявляється при порівнянні з досвідом країн ЄС – в 2023 р. частка продукції перелічених товарних груп склала (%): Бельгія – 78,3; Нідерланди – 83,0; Німеччина – 43,0; Польща – 41,9; Франція – 26,8 [1].

Така досить специфічна в сучасних умовах товарна структура експорту продуктів рослинного походження пояснюється особливостями формування експортних ресурсів, які практично повністю визначаються станом вітчизняного рослинництва.

Як відомо, основою по експорту серед зернових культур – товарна група 10 являється пшениця, ячмінь і кукурудза. Так, в 2024 р. на ці культури пришло 9355 млн. дол. товарної групи, або 99,4%.

Таблиця 2

Експорт продуктів рослинного походження*

Код і назва товарів згідно з УКТЗЕД	2005 рік		2010 рік		2015 рік		2020 рік		2024 рік		2004 р. у % до 2005р.
	млн дол.	%	млн дол.	%	млн дол.	%	млн дол.	%	млн дол.	%	
06. Живі дерева та інші рослини	–	–	1	–	2	–	6	0,1	4	–	–
07. Овочі	39	2,3	119	3,0	97	1,2	168	1,4	162	1,2	415,4
08. Їстівні продукти та горіхи	102	6,0	208	5,3	154	1,9	238	2,0	361	2,7	353,9
09. Кава, чай	2	0,1	10	0,3	11	0,1	15	0,1	20	0,1	в 10 р.
10. Зернові культури	1384	81,7	2447	61,9	6057	76,0	9411	79,2	9418	69,6	680,5
11. Продукція борошно-мелу-круп'яної промисловості	29	1,7	81	2,1	118	1,5	155	1,3	134	1,0	462,1
12. Насіння і плоди олійних культур	136	8,0	1081	27,4	1475	18,5	1842	15,5	3394	25,2	в 25 р.
13. Щелак природний	–	–	1	–	1	–	1	–	2	–	–
14. Рослинні матеріали для виготовлення	3	0,2	2	–	56	0,8	47	0,4	33	0,2	в 11 р.
II. Продукти рослинного походження	1695	100,0	3950	100,0	7971	100,0	11883	100,0	13528	100,0	798,0

*Джерело: розраховано авторами за даними [6]

Серед насіння і плодів олійних культур провідні позиції займають соєві боби, насіння ріпаку та соняшнику, експортна виручка від яких в 2024 р. склала 3258 млн дол., або 96% товарної групи.

Про обсяги виробництва і експорту основних зернових та олійних культур свідчать дані табл.3.

Таблиця 3

Динаміка виробництва і експорту основних зернових та олійних культур*

Культури	2005 р.	2010 р.	2020 р.	2023р.	2023 р. в % до 2005 р.
1. Пшениця					
Виробництво, тис. т	18699	16851	24877	21625	115,6
Експорт, тис. т	4668	4806	18060	16170	346,4
Частка експорту, %	25,0	28,5	72,6	74,8	х
2. Ячмінь					
Виробництво, тис. т	8975	8485	7636	5507	61,3
Експорт, тис. т	4570	4729	5046	2100	45,9
Частка експорту, %	50,9	55,7	66,1	38,0	х
3. Кукурудза					
Виробництво, тис. т	7167	11953	30290	31030	433,0
Експорт, тис. т	1682	4041	27916	25150	15,0 раз
Частка експорту, %	23,5	33,8	92,2	81,1	х
4. Соеві боби					
Виробництво, тис. т	613	1680	2798	4743	773,7
Експорт, тис. т	271	442	1789	3400	12,5 раз
Частка експорту, %	44,2	26,3	63,9	71,7	х
5. Ріпак					
Виробництво, тис. т	285	1470	2557	4148	17,4 рази
Експорт, тис. т	195	1509	2383	2945	15,1 раз
Частка експорту, %	68,4	102,7	93,2	70,4	х
6. Соняшник					
Виробництво, тис. т	4706	6772	13110	12780	271,6
Експорт, тис. т	230	410	187	790	343,5
Частка експорту, %	4,9	6,1	1,4	6,2	х

*Джерело: розраховано авторами за даними [6,7]

За період 2005-2023 рр. виробництво усіх культур, за виключенням ячменю, значно зросло. В цілому по цих культурах збільшення виробництва з 40445 тис т у 2005 р до 79849 тис т складо 197,4%. При цьому площі, з яких зібрано врожай збільшились по кукурудзі, соняшнику, сої та ріпаку, а по пшениці та ячменю – скоротились. В цілому по цих культурах площі зросли з 16694 тис га у 2005 р до 18597 тис га у 2023 р або на 111,4%. Різниця в динаміці виробництва і площі пояснюється значними темпами росту урожайності сільськогосподарських культур впродовж цього періоду (%): пшениця – 162,8; ячмінь – 179,1; кукурудза – 180,8; соняшник – 191,4; ріпак – 200; соя – 178,8. Саме в результаті збільшення урожайності отриману більшу частину приросту виробництва, а саме (%): пшениця – 100,0; кукурудза – 58,1; соняшник – 75,9, ріпак – 53,6; соя – 50,5.

Таке значне зростання обсягів виробництва зернових та олійних культур впродовж останніх двох десятиріч створило потужну ресурсну базу для їх експорту. В період 2005 – 2023 рр. темпи зростання експорту значно перевищили темпи зростання виробництва (крім ячменю), в результаті чого обсяг експорту продукції товарних груп 10 і 12 зріс з 1519 млн дол. у 2005 р. до 11126 млн дол. у 2023 р. або в 7,3 р., а їх частка в продуктах рослинного походження зроста з 89,6% до 94,9%.

Деяко інша, можна сказати протилежна в порівнянні із зерновими та олійними культурами, ситуація спостерігається з продукцією товарних груп 06, 07, 08. На сьогодні Україна виробляє значні обсяги картоплі, культур овочевих, плодкових і ягідних – табл. 4.

Таблиця 4

Динаміка виробництва картоплі, культур овочевих, плодово-ягідних та виноградних*

(тис.т)

Культури	Роки				Динаміка	
	2005	2010	2021	2023	2021 р. в % до 2005 р.	2023 р. в % до 2021 р.
1. Картопля	19462	18705	21356	21359	109,7	100,0
2. Культури овочеві	7295	8122	9935	8297	136,2	83,5
3. Культури плодові та ягідні	1690	1747	2235	1996	132,2	89,3

*Джерело: розраховано авторами за даними [7]

Більш того, по виробництву картоплі Україна за результатами 2023 р. посіла 3 місце в світі після Китаю та Індії [15]. В період 2005–2021 рр. виробництво названих культур, хоч і невисокими темпами, поступово зростало, але в 2021 – 2023 рр. через окупацію південних областей і військові дії обсяги виробництва скорочуються. Головною причиною спаду виробництва є зменшення посівних площ (площ, з яких зібрано врожай) в Донецькій, Запорізькій, Луганській та Херсонській областях.

В Україні традиційно значна увага приділяється вирощуванню картоплі в порівнянні з іншими овочевими культурами, що впливає на структуру виробництва. Якщо в топ-10 найпопулярніших овочів у світі (в % обсягу виробництва 2019 р) частка картоплі – 18; помідор – 9; цибулі – 5; огірків – 4, то в Україні: картопля – 68; помідори – 7; цибуля - 3; огірки – 3. Так, саме за рахунок значних обсягів вирощування

картоплі Україна потрапила до топ-10 світового рейтингу виробників плодоовочевої продукції [12].

На забезпечення внутрішніх потреб країни, а також експортних поставок продуктів рослинного походження важливе значення мають умови виробництва, зберігання, логістика тощо. Виробництво зернових, зерно-бобових та олійних культур в основному зосереджено на великих сільськогосподарських підприємствах (агрохолдингах) та фермерських господарствах. Становлення і розвиток агрохолдингів в свій час забезпечило необхідний обсяг фінансування, доступ до сучасних технологій, що дало можливість значно збільшити обсяги виробництва при достатньо високому рівні рентабельності, що перевищує середню по рослинництву.

В Україні виробництво сільськогосподарської продукції зосереджено в таких категоріях господарств, як підприємства, в тому числі фермерські господарства і господарства населення – табл.5.

Таблиця 5

Структура виробництва сільськогосподарської продукції за категоріями господарств*

Культури	Категорія господарств	2005 р.	2010 р.	2020 р.	2023р.
1. Зернові та зернобобові	підприємства,	75,7	75,8	79,6	79,8
	в т.ч. фермери	10,7	12,0	14,9	16,5
	господарства населення	24,3	24,2	20,4	20,2
2. Соняшник	підприємства,	78,8	82,5	87,7	89,0
	в т.ч. фермери	15,6	17,8	18,8	20,2
	господарства населення	21,2	17,5	12,3	11,0
3. Картопля	підприємства,	1,2	2,6	1,9	2,0
	в т.ч. фермери	0,4	0,9	0,5	0,6
	господарства населення	98,8	97,4	98,1	98,0

Продовження табл. 5

Культури	Категорія господарств	2005 р.	2010 р.	2020 р.	2023р.
4. Культури овочеві	підприємства,	10,7	11,9	15,4	11,5
	в т.ч. фермери	2,1	2,6	3,0	2,4
	господарства населення	89,3	88,1	84,6	88,5
5. Культури плодові та ягідні	підприємства,	11,8	16,4	16,8	19,7
	в т.ч. фермери	0,6	2,1	4,5	7,2
	господарства населення	88,2	83,6	83,2	80,3

*Джерело: складено авторами за даними [7]

Як свідчать дані табл.5, за період 2005-2023 рр. суттєвих змін в структурі виробництва сільськогосподарських культур за категоріями господарств не відбулось. Варто при цьому зазначити певне зростання виробництва у фермерських господарствах, особливо по зернових та зерно-бобових, соняшнику, і плодово-ягідних культурах. Виробництво високорентабельних, зорієнтованих на експорт зернових і зерно-бобових, а також олійних (соняшнику) культур зосереджено на сільськогосподарських підприємствах і фермерських господарствах. В той же час виробництвом картоплі, культур овочевих, плодових і ягідних переважно займаються господарства населення, які в

своїй діяльності не використовують сучасні засоби виробництва, не мають в необхідній кількості сховищ, обладнаних для зберігання вирощеного врожаю в належному стані. В результаті цього близько 60% врожаю картоплі згодуюється худобі і втрачається в процесі збирання та зберігання. Високі післязбиральні втрати характерні і для сектору свіжих овочів та фруктів, які можуть сягати 40-60% [9, 10]. Маючи чудові умови для розвитку картоплярства, овочівництва, садівництва Україна не в змозі стати потужним експортером, більш того, нині вона є нетто – імпортер як картоплі так і більшості овочів (табл. 6).

Таблиця 6

Рівень та динаміка експорту та імпорту картоплі, овочів за 2021–2024 рр.*

Найменування товарних позицій	Експорт, млн.дол.		Імпорт, млн.дол.		Експорт до імпорту, %	
	2021 р.	2024 р.	2021 р.	2024 р.	2021 р.	2024 р.
0701. Картопля свіжа або охолоджена	3,9	0,5	42,2	26,4	9,2	1,9
0702. Помідори ...	5,3	0,3	63,7	113,2	8,3	0,3
0703. Цибулі ...	4,9	3,6	15,7	25,2	31,2	14,3
0704. Капуста ...	2,4	0,2	12,3	24,0	19,5	0,8
0705. Салат-латук ...	–	0,1	15,0	18,0	х	0,6
0706. Морква ...	3,5	0,4	2,4	6,0	145,8	6,7
0707. Огірки ...	5,7	1,2	22,6	31,7	25,2	3,8
0708. Бобові овочі свіжі ...	6,6	0,1	0,1	0,1	в 66 р.	100,0
0709. Інші овочі	8,7	4,4	44,9	61,0	19,4	7,2
0710. Овочі морожені ...	9,5	10,2	14,7	16,5	64,6	61,8
0711. Овочі консервовані ...	0,9	0,7	1,1	2,1	81,8	33,3
0712. Овочі сушені ...	2,6	1,1	9,4	12,7	27,7	8,7
0713. Овочі бобові сушені ...	142,6	139,4	5,2	2,2	в 27 р.	в 63 р.
0714. Моніок, батат ...	0,1	–	1,2	1,4	8,3	х
Всього	196,7	162,2	250,5	340,5	78,5	47,6

*Джерело: розраховано авторами за даними [6]

Як видно з даних табл.6, основою експорту по товарній групі 07 «Овочі» являються овочі бобові сушені – товарна позиція 0713, а саме: горох сушений, якого у 2024 р. продали в обсязі 378,6 тис. т на суму 115,3 млн дол. або 71,1% товарної групи. Експорт свіжих овочів просто незначний у порівнянні з обсягами виробництва, до того ж в період війни поступово скорочується. Так, кількість експортованих овочів зі 102115 т у 2021 р. скоротилась до 15949 т у 2024 р., а вартість відповідно зі 41 млн дол. до 10,8 млн дол. Натомість, імпорт свіжих овочів в цьому періоді зменшився в обсязі з 399002 т до 263518 т (в основному, за рахунок картоплі – 125079 т), проте у вартості зріс зі 218,9 млн дол. у 2021 р. до 305,6 млн

дол. у 2024 р. Приблизно по 15 з 14 товарних позицій товарної групи «Овочі» у 2024 р. в порівнянні з 2021 р. експорт скорочується, а імпорт зростає.

Експорт в товарній групі 08 «Їстівні плоди та горіхи» відзначається певною обмеженістю номенклатури, враховуючи умови виробництва, зберігання та транспортування продукції. До основних експортних товарів групи 08 відносяться волоські горіхи (товарна позиція 0802), яблука (товарна позиція 0808), свіжі ягоди чорниці, журавлина (товарна позиція 0810), морожені ягоди: суниці, полуниці, малина, ожина, шовковиця, смородина та інші (товарна позиція 0811). На ці чотири товарні позиції приходиться переважний обсяг експорту товарної групи 08, а саме – 97,4% в 2021 р і 91,2% в 2024 р. (табл. 7).

Таблиця 7

Рівень та динаміка експорту їстівних плодів та горіхів за 2021–2024 рр.*

Найменування товарних позицій	Експорт, млн.дол.		Імпорт, млн.дол.		Експорт до імпорту, %	
	2021 р.	2024 р.	2021 р.	2024 р.	2021 р.	2024 р.
0801. Горіхи кокосові, бразильські	0,1	–	21,1	13,2	0,5	х
0802. Інші горіхи, свіжі або лущені ...	115,2	93,1	33,3	23,9	345,9	389,5
0803. Банани свіжі або сушені ...	0,6	–	202,7	202,0	0,3	х
0804. Фініки, інжир, ананаси ...	–	0,1	71,4	69,3	х	0,1
0805. Цитрусові свіжі або сушені ...	0,2	25,5	265,0	325,8	0,1	7,8
0806. Виноград свіжий або сушений	–	0,1	69,9	57,6	х	0,2
0807. Дині, включаючи кавуни	1,8	0,3	12,3	11,7	14,6	2,6
0808. Яблука, груші, айва, свіжі ...	15,2	21,5	15,7	6,2	96,8	346,8
0809. Абрикоси, вишні, черешні, персики... свіжі	1,2	0,3	44,6	49,7	2,7	0,6
0810. Інші плоди, свіжі ...	12,1	29,5	76,5	82,4	15,8	35,8
0811. Плоди та горіхи ... заморожені ...	215,9	185,1	10,8	12,3	в 20 р.	в 15 р.
0812. Плоди та горіхи ... консервовані	0,1	–	0,1	0,1	100,0	х
0813. Плоди сушені ...	5,6	5,9	12,1	12,4	46,3	47,6
0814. Шкірки цитрусових ...	–	–	0,1	0,1	х	х
Всього	368,0	361,4	835,6	866,7	44,0	41,7

*Джерело: розраховано авторами за даними [6]

Як видно з даних табл.7, у 2024 р. у порівнянні з 2021 р. значно скоротився експорт по товарній позиції 0802, власне по волоських горіхах. Експортна виручка зменшилась до 93,1 млн дол. або на 19,2% головним чином за рахунок скорочення фізичного обсягу продаж – з 35,1 тис т у 2021 р. до 30 тис т у 2024 р через втрату частки садів на окупованих та прифронтових територіях [8]. По ряду товарів (товарних підпозицій), таких як виноград свіжий, кавуни, груші, персики і ряду інших, попри наявність необхідних умов для вирощування та продажу, експорт скорочується. Слід зазначити, що більшість плодів та ягід, за винятком волоських горіхів, що вироблено в господарствах населення, непридатне для експорту і цю проблему успішно вирішують підприємства і фермерські господарства. В останні роки в Україні нарощуються обсяги виробництва та експорту ягід, що дає можливість вийти в лідери на світовому ринку найбільших країн – виробників традиційних українських ягід [16]. В українському експорті ягід основним напрямом є реалізація заморожених продуктів (суниці та полуниці, малини, ожини, плодів шовковиці, чорної та червоної смородини, серед яких більше половини приходить на малину). Така особливість структури експорту заморожених ягід в умовах мінливою кон'юнктури ринку призводить до значних фінансових втрат. У 2024 р. малини було експортовано 57035 т проти 28355 т у 2021 р., або майже вдвічі більше в той же час як виручка зросла з 103731 тис дол. у 2021 р. до 107204 тис дол. у 2024 р., тобто всього на 103,3%. Саме зростання експорту малини у 2021-2024 рр. більш ніж в 2 рази вивело Україну на провідні позиції на світовому ринку ягід, а по чисто му експорту замороженої малини (експорт-імпорт) Україна стала світовим лідером.

Найбільші закупки цієї продукції здійснюють організації Польщі, які у 2022 – 2023 рр. закупили 54,2% нашого експорту, яку польські переробники сорту-

ють, пакують і реекспортують. До речі, так поступають наші партнери і по іншим імпортованим з України товарам, які часто є сировиною або напівфабрикатом. Вітчизняним експортерам, в тому числі і замороженої малини, необхідно підвищувати якість продукції, інвестувати в її доробку та маркетинг, що сприятиме зростанню середньої експортної ціни і подальшої диверсифікації ринків збуту [13].

З експортом продукції товарної групи 06 «Живі дерева та інші рослини» ситуація досить складна у зв'язку з недостатнім вітчизняним виробництвом і відсутністю ресурсів для експорту. По багатьох видах продукції – товарних позицій і підпозицій експорт відсутній. Так, по товарній позиції 6030 «Зрізані квіти та пуп'янки, придатні для складання букетів...» незначний, у порівнянні з імпортом, є експорт троянд – товарна підпозиція 603110. По іншим товарним підпозиціям (603120 - 603190) гвоздики, орхідеї, хризантеми, лілії, гладіолуси і т.п. в 2019 – 2024 рр. експорт не здійснювався. Практично весь обсяг зовнішньої торгівлі у товарній групі 06 заключався в імпорті. Головним експортером до України цих товарів тривалий час виступають підприємства Нідерландів. З 2019 р. по 2024 р експорт зріс з 20,7 млн дол. до 37,2 млн дол., а її частка у товарній групі 06 з 50,6 до 67,6%.

Ресурси зернових, наявні виробничі потужності комбінатів хлібопродуктів являються хорошою основою для розвитку експорту продукції товарної групи 11. Проте, Україна до цього часу не займає відповідних позицій на світовому ринку борошна, де лідерами по експорту являються Туреччина та Казахстан, які у 2021 – 2022 рр. продали борошна (в еквіваленті зерна) відповідно 4417 тис т і 2310 тис т, при 100 тис т по Україні [11]. Безумовно, на цей результат вплинули умови війни, ускладнення і подорожчання логістики, але і в минулі роки наша держава не знаходилась серед лідерів по експорту борошна. У 2017 р

серед світових країн – постачальників борошна за обсягом виручених коштів з результатом 96,4 млн дол. Україна посідала 12 місце. На наш погляд, відповідні державні органи, зосередившись на збільшенні експорту зернових, не приділяють достатньої уваги збільшенню експорту продуктів їх переробки. При формуванні державної політики експорту зернових і продуктів їх переробки варто враховувати, що світовий ринок борошна у 2024 р. склав 190,5 млрд дол. та має зростати у 2033 р до 213,7 млрд дол., що відкриває можливості для вітчизняних виробників та експортерів [14]. Крім борошна в основному пшеничного і пшенично-житнього, Україна експортує крупи,

зерно оброблене, солод і крохмаль. Проте, в Україні сумарний експорт по товарній групі 11 досить незначний у порівнянні з експортом зернових культур – близько 1,5% проти 198% - в Нідерландах, 80,5% - в Німеччині, 13,7% - в Польщі, 10,7% - у Франції [1].

Важливим завданням зовнішньої торгівлі держави являється формування резервів іноземної валюти і активного сальдо, що так важливо в умовах війни. В торгівлі агропродовольчими товарами України зазвичай є активне сальдо, в складі якого у 2021 – 2023 рр. близько 66% формується продуктами рослинного походження – табл. 8.

Таблиця 8

Сальдо в торгівлі продуктами рослинного походження в 2021-2023 рр.*

(млн.дол.)

Коди і назва товарів згідно з УКТЗЕД	2021 р.			2022 р.			2023 р.		
	Експорт	Імпорт	Сальдо	Експорт	Імпорт	Сальдо	Експорт	Імпорт	Сальдо
06. Живі дерева та інші рослини	8	74	-66	5	49	-44	4	44	-40
07. Овочі	197	250	-53	103	352	-249	113	374	-261
08. Їстівні продукти та горіхи	368	836	-468	313	663	-350	257	812	-555
09. Кава, чай	16	267	-251	11	275	-264	11	294	-283
10. Зернові культури	12344	166	12178	9108	154	8954	8307	119	8188
11. Продукція борошномельно-круп'яної промисловості	148	59	89	139	43	96	157	26	131
12. Насіння і плоди олійних культур	2435	449	1986	3758	359	3399	2820	411	2409
13. Щелак природний	4	28	-24	2	30	-28	2	32	-30
14. Рослинні матеріали для виготовлення	18	2	16	34	2	32	46	1	45
Всього продукти рослинного походження	15538	2131	13407	13473	1927	11546	11717	2113	9604
Агрородовольчий експорт	27708	7774	19961	23391	6041	17350	22001	6954	15047
– частка продукції рослинного походження, %	56,1	27,5	67,2	57,6	31,9	66,5	53,3	30,4	63,8

*Джерело: розраховано авторами за даними [7]

Серед 9 товарних груп продуктів рослинного походження лише в чотирьох – 10, 11, 12, 14 формується додатне сальдо, близько 99% якого у 2021 – 2023 рр. приходилось на зернові культури та насіння і плоди олійних культур. У воєнні роки додатне сальдо в торгівлі продуктами рослинного походження поступово скорочується, головним чином за рахунок зменшення експорту зернових культур. На розмір загального додатного сальдо в торгівлі продуктами рослинного походження впливає також результат в товарних групах 06, 07, 08, 09, 13, де Україна в останні роки являється нетто-імпортером з від'ємним сальдо, яке в період війни зросло з 862 млн дол. у 2021 р. до 1169 млн дол. у 2023 р., тобто на 307 млн дол., з яких 206 млн дол. – в результаті скорочення експорту. З об'єктивних причин Україна не може мати додатне сальдо в торгівлі продуктами товарних груп 08 «Їстівні плоди та горіхи» і 09 «Кава, чай», де більшу частину імпорту складають тропічні та субтропічні культури. Проте, в період війни доцільно було б зменшення імпорту, так як ці товари не є критичним імпортом задля економії валюти. Проте, у

2022–2023 рр. як раз й спостерігається немале зростання імпорту: банани – на 46,5 млн дол.; цитрусові – 33,6 млн дол., кава – 19,6 млн дол. Що стосується товарної групи 07 «Овочі», то варто зазначити, що до 2019 р. експорт щороку перевищував імпорт, а у 2017 р. і 2018 р. додатне сальдо складало відповідно 159 млн дол. і 130 млн дол. В наступні роки експорт поступово скорочувався, а імпорт зростав. У 2022–2023 рр. у порівнянні з 2017 – 2018 рр. експорт скоротився в середньому за рік з 235 млн дол. до 108 млн дол. або у 2,2 рази, а імпорт зріс з 91 млн дол. до 363 млн дол., тобто майже в 4 рази.

Висновки та перспективи подальших досліджень. За результатами проведеного дослідження можна зробити такі висновки:

1. В агропродовольчому експорті України в останні два десятиріччя зростає частка продукції рослинного походження: з 44,3% у 2006 – 2010 рр. до 51,1% у 2011 – 2015 рр. і до 54,2% у 2016 – 2022 рр.

2. В складі продукції рослинного походження найбільший обсяг експорту припадає на 2 з 9 товарних груп, а саме – 10 і 12 – 89,7% у 2005 р. та 94,8% у

2024 р. В той же час продукція товарних груп 06,07,08,11 за цей період скоротилась з 10,0% у 2005 р. до 4,9% у 2024 р. Товарна структура експорту продуктів рослинного походження України суттєво відрізняється від передових країн ЄС.

3. Недостатній рівень товарної диверсифікації продуктів рослинного походження пояснюється особливостями формування експортних ресурсів, що визначається станом вітчизняного рослинництва. Так, виробництво зернових та олійних культур зосереджено головним чином на великих підприємствах (агрохолдингах), що використовують сучасні технології, володіють потужними системами зберігання та відправки на експорт. Маючи значні ресурси цих культур, підприємства займають серйозні позиції на світовому ринку пшениці, ячменю, кукурудзи, соняшнику, сої та ріпаку. В той же час виробництвом картоплі, культур овочевих, плодкових та ягідних переважно займаються господарства населення, які не в змозі використовувати сучасні технології, не мають в необхідній кількості сховищ, здатних забезпечити зберігання врожаю. В результаті цього втрати досягають значних розмірів, ефективність вирощеного врожаю зменшується, а держава - потенційний експортер перетворюється в нетто-імпортера.

4. Виконана оцінка стану та результатів торгівлі продуктами рослинного походження свідчить

про можливість їх зростання. По-перше, повне забезпечення виробників, зорієнтованих на експорт сучасними засобами зберігання врожаю, що забезпечить зменшення втрат та збереження структури та смакових якостей продукції. По-друге, назріла необхідність створення всього комплексу до опрацювання продукції на експорт – сортування, упаковка, охолодження, заморозка, що дозволить диверсифікувати ринки збуту. По-третє, розширення номенклатури експортованих товарів по товарних групах 07,08, в тому числі стосовно свіжої продукції. По-четверте, наявність в державі зернових ресурсів і потужної виробничої бази борошномельно-круп'яної промисловості, а також зростаючий попит на світовому ринку варто використати для збільшення виробництва і експорту борошна, круп, солоду, крохмалю.

В державі існують можливості для збільшення експорту продукції рослинного походження. Враховуючи умови війни та необхідність ресурсів іноземної валюти, варто обмежувати імпорт ряду товарів, що не являють собою критичний імпорт.

В подальшому дослідження можуть бути направлені на оцінку як товарної, так і географічної структури зовнішньої торгівлі агропродовольчими товарами.

Література

1. Антонюк П.О., Антонюк О.П., Ступницька Т.М., Баранюк Х.О. Зміни в товарній структурі як умова зростання експорту агропродовольчих товарів: аналітична оцінка // *Економіка харчової промисловості*. 2024. Т.16, вип. 3. С. 3-12. doi: 10.15673/ie.v16i3.2982
2. Духницький Б.В., Пугачов В.М. Імпорт агропродовольчої продукції в Україну // *Економіка АПК*. 2024. Т. 31. №6. С. 27-35. doi: 10.32317/ekon.apk/6.2024.27
3. Молдаван Л.В. Соціо-екологічні наслідки агропродовольчої спеціалізації України: причини і способи їх усунення // *Економіка України*. 2023. Т. 66. №7(740). С. 72-94. doi: 10.15407/economyukr.2023.07.072
4. Осташко Т.О. Зерновий експорт України в умовах війни // *Економіка України*. 2023. №8. С. 28-46. doi: 10.15407/economyukr.2023.08.028
5. Сало І., Гринчук Ю., Свиноус Н., Гаврик О., Гринчук К. Перспективи забезпечення потреб найпоширенішими видами плодів в Україні// *Економіка АПК*. 2025. Т. 32. №2. С. 39-48. doi: 10.32317/ekon.apk/2.2025.39
6. Державна служба статистики України. URL: <http://ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 1.08.2025)
7. Статистичний щорічник України, 2023. Державна служба статистики України. Київ 2024. С. 265. URL: <https://stat.gov.ua/uk/publications/statystychnyy-shchorichnyk-ukrayiny-2023> (дата звернення: 1.08.2025)
8. Аналіз ринку волоських горіхів в Україні. 2024 рік. *Pro-consulting*: веб-сайт. URL: <https://pro-consulting.ua/ua/issledovanie-gynka/analiz-gynka-greckih-orehov-v-ukraine-2024-god> (дата звернення: 1.08.2025)
9. В Україні псується до 60% зібраних овочів та фруктів. *UkrAgroConsult*: веб-сайт. URL: <https://ukragroconsult.com/news/v-ukrayini-psuyetysya-do-60-zibranyh-ovochiv-i-fruktiv/> (дата звернення: 1.08.2025)
10. Половина врожаю картоплі в Україні втрачається при збиранні та зберіганні. *SuperAgronom.com*: веб-сайт. URL: <https://superagronom.com/news/5429-polovina-vrojaju-kartopli-v-ukrayini-vtrachayetsya-pri-zbiranni-ta-zberiganni> (дата звернення: 2.08.2025)
11. Світова торгівля борошном у 2021-2024 роках: імпорт і експорт. *Спілка «Борошномели України»*: веб-сайт. URL: <https://ukrmillers.com/krainy-ta-rynky/svitova-torgivlya-boroshnom-u-2021-2024-rokakh-import-ta-eksport> (дата звернення: 2.08.2025)
12. Україна потрапила до десятки найбільших світових виробників овочів та фруктів: хто у рейтингу. *Delo.ua*: веб-сайт. URL: <https://delo.ua/news/ukrayina-uviisla-do-top-10-svitovogo-reitingu-virobnikiv-plodoovocevoyi-produkciyi-440549/> (дата звернення: 1.08.2025)

13. Україна стала світовим лідером з експорту замороженої малини. *Jagodnik.info*: веб-сайт. URL: <http://www.jagodnik.info/ukrayina-stala-svitovym-liderom-z-chystogo-eksportu-zamorozhenoyi-malyny/> (дата звернення: 10.08.2025)

14. Présentation du rappersur le marché de la farine. *GLOBAL market statistics*: веб-сайт. URL: <https://www.globalmarketstatistics.com/fr/market-reports/flour-market-11341>(дата звернення: 1.08.2025)

15. La production mondiale de pommes de terre pourrait doubler d'ici 2030. *leBetteravier.fr*: веб-сайт. URL: <https://www.lebetteravier.fr/2023/09/21/la-production-mondiale-de-pommes-de-terre-pourrait-doubler-dici-2030/> (дата звернення: 2.08.2025)

16. L'Ukraine gagne progressivement en importance sur le marché mondial des baies. *Ukrinform.fr*: веб-сайт. URL: <https://www.ukrinform.fr/rubric-economy/4019888-lukraine-gagne-progressivement-en-importance-sur-le-marche-mondial-des-baies.html> (дата звернення: 2.08.2025)

Received 15 August 2025

Approved 29 August 2025

Available in Internet 22.09.2025

Antonyuk P.

Ph.D., Senior Researcher
Department of Market Mechanisms and Structures
Institute of Market and Economic & Ecological Research
of National Academy of Sciences of Ukraine
Frantsuzskiy boulevard, 29, Odesa, Ukraine, 65044
E-mail: paul_antonyuk@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-8100-2563

Antonyuk O.

Ph.D., Associate Professor
Department of Accounting and Auditing
E-mail: olegantoni@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-9182-4982

Stupnytska T.

Ph.D., Associate Professor
Department of Accounting and Auditing
E-mail: t.stupnytska@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-2517-2795

Baraniuk Kh.

Ph.D., Associate Professor
Department of Accounting and Auditing
Odesa National University of Technology
Kanatna str., 112, Odesa, Ukraine, 65039
E-mail: baranyuk.kristina@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-3346-0332

ANALYSIS OF THE CURRENT STATE OF UKRAINE'S FOREIGN TRADE IN PLANT PRODUCTS

The article studies the current state of Ukraine's foreign trade in plant products, including the features of the commodity structure in terms of commodity groups, commodity items, and commodity subitems. The work is based on the extensive use of statistical information, as well as statistical techniques and methods. The dynamics and structure of exports, as well as the financial results of foreign trade, have been analyzed. It was found that starting from 2011-2015, when the share of plant products amounted to 51.1% of all agri-food exports, this process only intensified and in 2022-2024 reached 55.3% and 31.7% of all commodity exports of the state, respectively. Plant products in wartime are the country's main export commodity, both in terms of export revenue and surplus. Since the main resource in the export of plant products is agriculture, the work examines the dynamics of the production of grains, oilseeds, as well as potatoes, vegetables, and fruit and berry crops, and the ability of producers to ensure a certain level of exports. An in-depth analysis of the commodity structure of exports allows us to establish the limited range of goods at each level of specification, which is directly related to agricultural production, the availability of storage facilities equipped for storing the grown crop and negatively affects exports and imports by commodity groups (primarily 06, 07, 08). In recent years, there has been a trend towards a reduction in exports and an increase in imports - these are net importers. The decrease in exports is explained by insufficient production (commodity group 06) and the inability to use the grown crop (commodity groups 07,08) due to significant losses, reaching 40-60%. Ukraine is the world's 3rd potato producer, in 2021-2024 it imported 258.0 thousand tons while exporting 90.4 thousand tons. It is in these commodity groups that a negative balance is formed, which affects the result across the entire agri-food complex. The conclusions provide the authors' view on the possibilities of increasing exports and reducing imports of plant products.

Key words: foreign trade analysis, plant products, export, import, detailing, commodity structure, balance, commodity group, commodity item, commodity subitem.

References

1. Antoniuk, P. O., Antoniuk, O. P., Stupnytska, T. M., & Baraniuk, Kh. O. (2024). Zminy v tovarnii strukturі yak umova zrostantia eksportu ahroprodovolchyykh tovariv: analitychna otsinka. *Ekonomika kharchovoi promyslovosti*, 16(3). 3-12. doi: 10.15673/fie.v16i3.2982
2. Dukhnytskyi, B. V., & Puhachov, V. M. (2024). Import ahroprodovolchoi produktsii v Ukrainu. *Ekonomika APK*, 31(6), 27-35. doi: 10.32317/ekon.apk/6.2024.27
3. Moldavan, L. V. (2023). Sotsio-ekolohichni naslidky ahroprodovolchoi spetsializatsii Ukrainy: prychny i sposoby yikh usunennia. *Ekonomika Ukrainy*, 66(7(740)), 72-94. doi: 10.15407/economyukr.2023.07.072
4. Ostashko, T. O. (2023). Zernovyi eksport Ukrainy v umovakh viiny. *Ekonomika Ukrainy*, 8, 28-46. doi: 10.15407/economyukr.2023.08.028
5. Salo, I., Hrynychuk, Yu., Svytnous, N., Havryk, O., & Hrynychuk, K. (2025). Perspektyvy zabezpechennia potreb naiposhyrenishymy vydamy plodiv v Ukraini. *Ekonomika APK*, 32(2), 39-48. doi: 10.32317/ekon.apk/2.2025.39
5. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. <http://ukrstat.gov.ua/> (Retrieved August 01, 2025)
6. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2024). Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy, 2023. Kyiv. <https://stat.gov.ua/uk/publications/statystychnyy-shchorichnyk-ukrayiny-2023> (Retrieved August 01, 2025)
7. *Analiz rynku voloskykh horikhiv v Ukraini. 2024 rik*. Pro-consulting. <https://pro-consulting.ua/ua/issledovanie-rynka/analiz-rynka-greckih-orehov-v-ukraine-2024-god> (дата звернення: 1.08.2025)
8. *V Ukraini psuietsia do 60% zibranykh ovochiv ta fruktiv*. UkrAgroConsult. <https://ukragroconsult.com/news/v-ukrayini-psuyetysya-do-60-zibranyh-ovochiv-i-fruktiv/> (Retrieved August 01, 2025)
9. *Polovyna vrozhaiv kartopli v Ukraini vtrachaietsia pry zbyranni ta zberihanni*. SuperAgronom.com. <https://superagronom.com/news/5429-polovina-vrojayu-kartopli-v-ukrayini-vtrachayetsya-pri-zbiranni-ta-zberiganni> (Retrieved August 02, 2025)
10. *Svitova torhivlia boroshnom u 2021-2024 rokakh: import i eksport*. Spilka «Boroshnomely Ukrainy». <https://ukrmillers.com/krainy-ta-rynky/svitova-torgivlya-boroshnom-u-2021-2024-rokakh-import-ta-eksport> (Retrieved August 02, 2025)
11. *Ukraina potrapyla do desiatky naibilshykh svitovykh vyrobnykiv ovochiv ta fruktiv: khto u reitynhu*. Delo.ua. <https://delo.ua/news/ukrayina-uviisla-do-top-10-svitovogo-reitingu-virobnikiv-plodoovocevoyi-produkciyi-440549/> (Retrieved August 01, 2025)
12. *Ukraina stala svitovym liderom z eksportu zamorozhenoi malyny*. Jagodnik.info. <http://www.jagodnik.info/ukrayina-stala-svitovym-liderom-z-chystogo-eksportu-zamorozhenoyi-malyny/> (дата звернення: 10.08.2025)
13. *Présentation du rappersur le marché de la farine*. GLOBAL market statistics. <https://www.globalmarketstatistics.com/fr/market-reports/flour-market-11341> (Retrieved August 01, 2025)
14. *La production mondiale de pommes de terre pourrait doubler d'ici 2030*. leBetteravier.fr. <https://www.lebetteravier.fr/2023/09/21/la-production-mondiale-de-pommes-de-terre-pourrait-doubler-dici-2030/> (Retrieved August 02, 2025)
15. *L'Ukraine gagne progressivement en importance sur le marché mondial des baies*. Ukrinform.fr. <https://www.ukrinform.fr/rubric-economy/4019888-lukraine-gagne-progressivement-en-importance-sur-le-marche-mondial-des-baies.html> (Retrieved August 02, 2025)

Received 15 August 2025

Approved 29 August 2025

Available in Internet 22.09.2025

Цитування згідно ДСТУ 8302:2015

Антонюк П.О., Антонюк О.П., Ступницька Т.М., Баранюк Х.О. Аналіз сучасного стану зовнішньої торгівлі України продуктами рослинного походження // Економіка харчової промисловості. 2025. Т.17, вип. 3. С. 11-20. doi 10.15673/fie.v17i3.3284

Cite as APA style citation

Antonyuk, P., Antonyuk, O., Stupnytska, T., & Baraniuk, Kh. (2025). Analysis of the current state of Ukraine's foreign trade in plant products. *Food Industry Economics*, 17(3), 11-20. doi 10.15673/fie.v17i3.3284